

BESZÉD,

MELYLYEL

A BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM

RECTORI SZÉKÉT

AZ 1903—1904. TANÉVI BEIKTATÁSI ÜNNEPÉLYEN

1903. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 15-ÉN

ELFOGLALTA

Dr. HEINRICH GUSZTÁV

SZ. MM. ÉS BÖLCSÉSZETDOCTOR, A NÉMET NYELV ÉS IRODALOMTÖRTÉNET NYILVÁNOS RENDES TANÁRA, MINISZTERI TANÁCSOS, A TANÁRKÉPZŐ-INTÉZET ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓJA, A MODERN PHILOLOGIAI SEMINARIUM IGAZGATÓ-TANÁRA, A BUDAPESTI ORSZÁGOS TANÁRVIZSGÁLÓ-BIZOTTSÁG TAGJA, A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA OSZTÁLYELNÖKE ÉS RENDES TAGJA ÉS A KISFALUDY-TÁRSASÁG RENDES TAGJA, A MAGYAR PÆDAGOGIAI ÉS A BUDAPESTI PHILOLOGIAI TÁRSASÁG ELNÖKE, AZ ORSZ. KÖZOKTATÁSI TANÁCS ELŐADÓ TANÁCSOSA, A BÖLCSÉSZETI KARNAK VOLT DEKÁNJA STB., AZ EGYETEMNEK E. I. RECTORA.

Tisztelt egyetemi közgyűlés!

Midőn igen tisztelt tanártársaimnak rendkívül megtisztelő és a legmélyebb hálára kötelező bizalmából egyetemünk rectori székét elfoglalom, talán leghelyesebben cselekszem, ha tartózkodva a céltalan tanügypolitikai általánosságoktól, csak egy-két pozitív gondolatot pendítek meg, miben egyetemünk alapszervezetéből indulva ki, gyakorlati érvényű, ha nem is javaslatokhoz, de legalább irányelvekhez iparkodom jutni.

Nem bírálok, nem mondok ítéleteket; csak subjectiv felfogásom, történeti tanulmányaim és negyedszázados tapasztalataim alapján törekszem egy-két oly kérdést megvilágítani, melyek fontos megoldásra szoruló problémák gyanánt lebegnek előttünk és előbb-utóbb, de inkább előbb, mint utóbb, sürgős megoldást követelnek. Nemcsak egyetemünk szervezetéről és jelentőségéről van szó e kérdések tárgyalásánál, hanem a magyar tudománynak még mindig homályos jövőjéről és nemzeti műveltségünknek még mindig erélyes fejlesztést igénylő színvonaláról. Világosan kell látnunk, hogy hová evezünk, különben könnyen megeshetik, hogy zátonyra kerülünk és elmaradunk a civilizált népeknek óriási mérveket öltött szellemi versenyében.

Egyetemünk az ez idő szerint ismeretes főiskolai szervezetek közül a németországi typus csoportjához tartozik. Keretében össze vannak foglalva az összes szakok, szervezete az egyetemi karokra oszlás mellett egységes, alapeszméje pedig a tanítás és a tanulás szabadsága. E szervezettől tudvalevőleg eltér a francia vagy angol főiskolai typus, melynek lényege a szakiskolák vagy akadémiák elszigeteltsége és többé-kevésbbé gyakorlati iránya, de ismeretes dolog, hogy mindenütt Európában és Amerikában mind erősebben nyilvánul az a törekvés, mely az akadémiáknak egységes egyetemekké való tömörülését célozza és pedig a német typus mintájára a typusnak már érintett alapeszméjével, a tanítás és tanulás abszolút szabadságával együtt. Nálunk a typus külső formái még megvannak, de megvan egyúttal a hajlandóság az egyetemi szabadságnak mind nagyobb megszorítására. És ez a főveszély, mely egyetemünk jelentőségét kockára teszi és virágzását fenyegeti.

Az egyetem, kisebb történeti ingadozásokat nem tekintve, kezdettől fogva lényegében kizárólag tudományos intézet volt és német földön még ma is az. Az egyetemi tanárnak mindig kettős feladata volt és ma is tudatában van e kettős feladatának: egy oldalról hirdetni a tudományt, de egyúttal meg is csinálni a tudományt, azaz tőle telhetőleg előbbre vinni tudásunkat, fejleszteni és bővíteni az emberi tudás körét; más oldalról pedig tudományos műveltségű és irányú új nemzedéket nevelni, mely a tudománynak nemcsak anyagát elsajátítja, hanem szakának problémáiban is tájékozva legyen és tudományos szellemet vigyen magával az életbe, minek alapján tehetségéhez és viszonyaihoz mértén képes legyen,

hogyan esetleg maga is részt vegyen abban a nemzetközi élénk versenyben, mely az emberi tudás kérdéseinek megoldásával foglalkozik, azaz: az emberi tudományt megcsinálja. Az egyetem e működésében elméletileg és német földön tényleg is teljes szabadsággal jár el. A tanár előad, amit és ahogyan helyesnek vagy czélszerűnek tartja, a tanuló meg hallgat, amit akar, foglalkozik, amivel akar. Sem a mestert, sem a tanítványt nem feshélyezi semmi szabályzat vagy instructio, mely őt félékenként bizonyos előadások megtartására, ill. hallgatására kötelezi vagy kényszeríti. Van ugyan egy kísértet, mely fenyegetően tekint tanárra és hallgatóra az egész tanfolyam alatt és bizonyos tekintetben feshélyezi szabad mozgásukat: a vizsgálat. Minthogy minden hallgató kíván valami lenni az állam vagy a társadalom szolgálatában, az összes állami és társadalmi szerepek pedig oklevélhez, azaz vizsgálatokhoz vannak kötve, könnyen érthető, hogy, még a legnagyobb szabadság érvényesülése mellett is, mindig fognak akadni óvatosabb vagy félénkebb lelkek, akik czélnek tekintik a vizsgálatot és ezen czélnek megfelelően válogatják az eszközöket. De ez végre is privát dolog, rendesen privatmalheur, mely azokat érinti első sorban, akik mesterségnek nézik a tudományt is, mesterségnek, melynek egyedüli jelentősége, hogy birtokosát biztos kenyérhez juttatja.

Hiszen azon bajos lesz valaha segíteni, hogy a hivatatlan, egyedül hasznossági érdektől vezérelt közép-szerűség ne tóduljon az egyetemre, ahová nem való. De az igazi egyetem hamisítatlan szervezetét nem érintik a vizsgálat szabványai sem: a vizsgálat letétele sehol német földön nincs föltételezve bizonyos előadások hallgatásától, és a magasabb célok felé törekvő

ifjak nem is törődnek sokat vele. Magam is még igaz lelki örömmel gondolok vissza azokra az évekre, melyeket az egyetemen töltöttem és melyekről Lessingnek egy ismeretes mondását kissé variálva én is elmondhatom, hogy három esztendeig tanultam Lipszéban, Berlinben és Bécsben, de nagy zavarba jönnék, ha azt kérdeznék tőlem, hogy mit? annyi minden-félével foglalkoztam, teljesen és kizárólag tudományos kedvemet követve, hisz sejtelmem sem volt arról, hogy van vizsgálati szabályzat és hogy e szabályzatnak valamikor eleget kell majd tennem.

E tanítási és tanulási szabadság még a XVIII-ik században oly korlátlan volt, hogy a gyakorlati pályák emberei voltaképpen az egyetemen kívül nyerték szorosabb szakbeli képzettségüket: a lelkész a káplánkodásban, az ügyvéd az ügyvédi irodában, a bíró a törvényszéknél, az orvos a kórházban, a tanár az iskolában. És legyünk őszinték: voltaképp ma is úgy van ez még, mert mi itt az egyetemen tudunk tájékozott és művelt szakférfiakat képezni, de a gyakorlati pályára szükséges ismereteket és ügyességet nem tudjuk megadni a fiatal embereknek, mert erre sem eszközünk, sem módunk nincsen, még az orvosi karnak sem, mely az ő remek intézeteivel és klinikáival legjobban megközelíti a gyakorlati képzés ideálját is. És ha még őszintébbek akarunk lenni, bátran bevallhatjuk, hogy ügyvédek, tanárok és lelkészek képzésére voltaképp nem is kell egyetem: elérhetik ezek céljukat tisztán a gyakorlati működés körében is, mint az jórészen még ma is szokás Amerikában. Tény, hogy az egyetem óriási apparátusa és még óriásibb költségei egyszerűen nevetséges arányban állanak a kitűzött célhoz, ha ez csakugyan nem volna egyéb,

mint az állami és társadalmi gyakorlati életpályákra hasznavehető erőket nevelni.

Az egyetem szabadsága megteremtette német földön a maga gyümölcseit. A tudomány minden ága és szaka bámulatos virágzásnak örvend; a német társadalom épp az egyetemekről kikerült különböző szakú és irányú férfiaknak mélyebb és szélesb körű képzettségénél és tudományos szelleménél fogva, a műveltségnek igen magas fokán van, mely az irodalom és művészet nagy virágzásának is elengedhetetlen feltétele; a világ legféltreesőbb vidékeiről tömegesen tódul a fiatal nemzedék Németországba, hogy az egyetemen tudományos szellemet, tudományos képzést, tudományos irányt elsajátítson; a kerek világ tele van a német egyetemek dicsőségével és a külföldi államok egymásután azon fáradoznak, hogy eltérő szervezetű főiskoláikat a német típus mintájára átalakítsák. És hogy nálunk is a kezdet nehézségei és a készületlenség akadályai ellenére egyetemünk, mióta a német típusra átalakult, tehát 1850 óta, mily jótékonyan hatott úgy a tudománynak minden ágára, mint a közművelődésre általában, azt csak oly hazafi tagadhatja, aki keserűségében és elfogultságában nem tud vagy nem akar nyitott szemmel látni.

És eme kétségbevonhatatlan tényekkel szemben nálunk évek óta fáradoz egy felülről is istápoltt agitáció, melynek bevallott célja az egyetem szabadságának lehető korlátozása. Miért? Mert a hallgatók nem járnak el az előadásokra. Megjegyzem, hogy ezen indokolás ezen általánosságban nem igaz, mert a hallgatóknak egy tetemes része igenis eljár az előadásokra és szorgalom tekintetében nem szolgáltat okot semminemű panaszra. De tény, hogy sokan kerülnek az

egyetem tantermeit, hisz ezek sorában vannak tekintélyes számmal, akik mindenféle hivatalokban, még (amire alig lesz példa valamely civilizált államban) államiakban is ülnek az előadások ideje alatt, sőt olyanok is, akik Budapesten sem tartózkodnak, hanem a vidéken szolgálnak megyét, várost vagy magánvállalatokat, hogy fönntarthassák magukat. Az egyetemi tanárok ezeknek is aláírják az indexeket, azaz bizonyítják, hogy az illetők szorgalmasan eljárta az előadásokra: egyike azon conventionalis hazugságoknak, melyekkel tele van az agyonkormányzott mai társadalom. De számbavehető baj eddigelé ezen hazug állapotokból nem származott, bár kétségbevonhatatlan, hogy férfias jellemek kialakulására a törvényeknek ily nyilvános és kedélyes kijátszása legkevésbé sem alkalmas.

Hogy már most a hallgatókat az előadások látogatására kényszerítsék, kieszelnek hivatott és hivatatlan reformerek mindenféle korlátozást, behozzák a kötelező collegiumokat, bizonyos egyetemi előfeltételekhez kötik az állami vizsgálatokra való bocsátást, szaporítják a colloquiumokat, sőt köteles félévégi colloquiumokról s egyéb hasonló szörnyűségekről is álmodoznak, melyek csak azért nem nagyon félelmetesek, mert eo ipso keresztülvihetetlenek és lehetetlenek. E szellem, sok egyéb rokonértékű intézménnyel, Ausztriából került le hozzánk, hisz az osztrákok minden külső alkotmányos máz és egyéb sallang ellenére mai napig sem vetköztették le egészen a rendőri állam bilincseit és szellemét.

Kényszeríteni kell mindenképpen a hallgatókat, hogy az előadásokra eljárjanak. Tegyük föl, hogy ez lehetséges, nemcsak a helyi viszonyok szempontjából,

ha t. i. volnának elégséges számú és méretű tantermeink, de magában véve is lehetséges volna, — bár az eddigi intézkedések igen kétségesse teszik a tervezett reformok sikerét, hiszen ami eddig érvényben van, az is mind csak a türelmes papiroson van érvényben; — de tegyük föl, hogy a kitűzött cél csakugyan elérhető: mi haszon van benne? mire jó az, hogy húsz éves és még öregebb érett ifjakat pórázon vezessünk, mintha csecsemők volnának? mily siker várható attól, hogy felnőtt embereket kényszerítünk előadásokat hallgatni, akiknek erre semmi kedvük, vagy akik meg vannak arról győződve, hogy előadások hallgatása nélkül is teljességgel megfelellhetnek a vizsgálatok követelményeinek? és mi haszon van abban, hogy kedvetlen hallgatók megtöltik a tantermet, hol unalmukban vagy zajongnak, vagy regényeket olvasnak, esetleg az igazak álmát alusszák? És csakugyan azt bizonyítja-e a tapasztalás, hogy legjelesebb embereink a társadalom különféle köreiben kizárólag vagy első sorban azokból kerültek ki, akik legszorgalmasabban jártak el az előadásokra? És mit használnak az előadások, ha az illetők nem folytatnak íróasztaluk mellett komoly tanulmányokat?... Nem volna fontosabb és célhoz vezetőbb fölvetni azt a kérdést, hogy a hallgatóknak egy tetemes része miért nem jár el előadásokra, hanem magántanulmány útján készül a vizsgálatokra?

A felelet e kérdésre igen közel fekvő. A hallgatók t. i. rájöttek arra, amit nemcsak a felsőbb körök még mindig nem akarnak kellően figyelembe venni, hogy Gutenberg már közel egy félévezreddel ezelőtt föltalálta a könyvnyomtatást és hogy ez ördögös mesterség rendkívül alkalmas arra, hogy a szóbeli előadást pótolja.

Ha az egyetemi tanár jeles tudományos kézikönyvben megírta szaktudományát, a hallgató biztosra veheti, hogy e kézikönyvnek alapos áttanulmányozása minden baj nélkül átsegíti őt a vizsgálatnak összes szörnyűségein. Évtizedek és sok ezer ifju tapasztalása is szól ezen fölfogásnak helyes és gyakorlati volta mellett; nem csoda, hogy az újabb nemzedékek minden aggodalom nélkül lépnek elődeik nyomdokába. Ne méltóztassanak félreérteni: a hivatott tanárnak eleven előadását nem pótolhatja a világnak semmiféle tankönyve, hiszen a mester sokszor egy-egy mellékes megjegyzésével új és széles perspektívát nyit és oly szikrát dob a hallgató lelkébe, mely új életet és szellemet ébreszt a fogékony ifjuban. De itt csak az oly hallgatókról van szó, akik ellehetnek, illetőleg el akarnak és tudnak lenni minden perspektíva és szikra nélkül, mert egyedüli céljuk a vizsgálat útján elnyerhető oklevél, mely nekik az úri megélhetést biztosítja. Tehát a hallgatók nagy tömegének eljárása érthető; kevésbbé érthető az intéző körök eljárása, akik e tényekből nem vonják le a consequentiákat. E consequentiák pedig elég közel fekvők. Hol nem panaszkodnak soha azon, hogy a hallgatók nem látogatják az előadásokat? A természettudományok és az orvosi szakok körében; e szakok azért az egyetemi munka szempontjából mindenkép különös figyelmet érdemelnek.

A letűnt XIX. századot a természettudományok századának nevezzük, mert tény, hogy a természettudományok, még pedig úgy a tisztán elméletiek, mint alkalmazásukban az orvosi, technikai és egyéb többé-kevésbbé gyakorlati irányú szakokra, e században rendkívüli virágzásnak indultak és teljesen átalakították az emberek gondolkodását és egész életét. E bámulatos

fejlődés teljesen érthetetlen volna, ha az egyetemeknek nem jutott volna fontos szerep ezen föllendülés körül. Természetesen jutott, hisz a század legnagyobb természettudósai és orvosai egyetemi tanárok, illetve e tanárok tanítványai voltak. És hogyan történik a tanítás a természettudományok terén? Csak kis részben, úgy szólván mellékesen, inkább csak bevezetőleg és egyes problémák fejtegetésében előadások útján; a tanítás gerince, középpontja, főeszköze az intézet, melyben a tanulók tanáraik vezetése mellett saját munkásságuk révén elsajátítják a tudomány anyagát, eszközeit és módszerét, bepillantást nyernek a tudomány igényeibe, problémáiba, hézagaiba, és az első sorban célzott képesítés mellett egyúttal ösztönzést, hogy tehetségök mértéke szerint maguk is a tudományos önálló búvárkodás szolgálatába lépjenek. A természettudományoknak e paedagogiáját átvették már egyes humán szakok is, főleg a philologusok és historikusok, kiknek seminariaiban épp oly élénk nevelő és ösztönző munkásság folyik, átvették részben már a jogi és államtudományi karok is, nemcsak külföldön, hanem itt Budapesten is, hol a jog- és államtudományi karnak néhány kitünősége hivatalos intézkedés nélkül, csupán saját elhatározásából meghonosította a seminariumi működést. Ez intézetekbe és seminariumokba pontosan és szorgalmasan járnak el a hallgatók, mert szó sem lehet arról, hogy az itt folyó munkásság bármivel, akár egy egész könyvtárral pótolható legyen. Nincs is más józan és egészséges eszközünk az ifjúság szorgalmának és ambíciójának felköltésére és biztosítására, mint ha arra kényszerítjük, hogy saját eszével és kezével dolgozzék önművelésén. Tudományos szellemet, irányt és karaktert sem nyer-

het más úton, erre pedig a nálunk is uralkodó útálatos korszellemmel szemben éppen azoknak volna legtöbb szükségük, akik hivatva vannak arra, hogy majdan az állam és társadalom vezető, irányadó, döntő tényezői legyenek. A minimumra redukálni az előadásokat, melyek leghelyesebben csak bevezető és tájékoztató jellegűek vagy egyes kétes és kényes kérdéseknek minden oldalú tárgyalásai legyenek, és az egyetemi tanulás és tanítás fősúlyát az intézetekbe tenni át: ez az egyetlen reform, mely egyrészt az egyetem igaz szellemének megfelel, másrészt a kívánt sikert okvetetlenül biztosítja. Teljesen elegendő, ha minden hallgató fél-évenként csak egy semináriumban vett részt — mert tudományos szellemet minden szaktudománynyal való tudományos foglalkozás útján sajátíthatni el; — de ezt az egy semináriumot, melynek munkásságában tevőlegesen részt kell vennie, meg lehet és meg kell követelni minden egyetemi polgártól. E követelés nem involválja az egyetemi szabadság megszorítását, mert a hallgató maga szabadon választja a hajlamainak megfelelő tanulmányt. Azt a régebbi divatos ellenvetést pedig, hogy némely tudományszak nem alkalmas a semináriumi munkásságra, ma már alig hangoztathatja valaki komolyan, mikor még a legelvontabb szakok is, mint pl. a philosophiának fontos ágai, már régóta rendelkeznek fényesen fölszerelt és kiváló sikerrel dicsekedhető intézetekkel. Ellenben készséggel megengedem, hogy a javasoltam reform életbeléptetése nagy nehézségekkel jár, főleg a hallgatóságnak megdöbbenően nagy száma miatt. Azért nem is kecsegtetem magamat azzal a reménnyel, hogy amit óhajtok, egyhamar egész terjedelmében létesíthető is volna. De ha egyelőre csak a törekvőbb, tehetségesebb

ideálisabb irányú hallgatóknak is lehetővé tesszük mélyebb tudományos képzettségüket: már ezzel is oly sikert értünk el, mely fáradozásainkat százszorosan megjutalmazza.

Hogy a tanulás és tanítás szabadságának megszorítása mily gyümölcsöket érlel, ennek föltüntetésére legtanulságosabb, — hogy a hazai viszonyokat óvatosan kerüljem, — a francia jogakadémiák szervezete és működése. Itt pontos és részletes tanmenetet találunk, mely félévről félévre jóformán óráról órára előírja a kötelező előadásokat; minden szaktárgynak csak egy előadója van, úgy hogy a hallgatóság részéről válogatás vagy ingadozás e tekintetben sem lehetséges; az előadások látogatását a tanárok lelkiismeretesen ellenőrzik és nem tűrnek semmiféle mulasztásokat; a hallgatók szorgalmáról és előmeneteléről évenként részletes értesítést küldenek a szülőknak; félévenként rendes vizsgálatok döntenek a hallgató előmeneteléről, aki csak ha e vizsgálatoknak megfelelt, mehet föl a következő magasabb tanfolyamba. Valóban csodálatos, hogy a paedagogiai szervezetnek e ritka mintája még nem ejtette hatalmába az egyetemi tanszabadságnak elszánt ellenzőit. És az eredmény? Ez minden tekintetben elégtelen. Már a közvetlen eredmény is gyarló: rendszerint a hallgatóságnak huszonöt százaléka, de sok helyütt még jóval több bukik el az évi vizsgálatokon, melyeket a jelöltek azért sem vesznek túlságosan komolyan, mert rövid idő múlva megismételhetik. A párizsi fakultás dékánja ismételve mondott megsemmisítő ítéletet e rendszerről: a jeles tanulók ritka kivételek, a hallgatóságnak körülbelül egy harmada még megfelel nagyon szerény követelményeknek, a többiek

teljesen műveletlenek és tudatlanok. Hogy e rendszer a tanár részén is kizárja az előadások tudományos jellegét és így az ifjúságban sem fejlődhetik tudományos szellem vagy irány, azt bővebben fejtegetnem sem kell. Az egész rendszer egyszerűen középiskolai, oly növendékekkel, kik már koruknál fogva a középiskola színvonalát meghaladták, oly tudományokkal, melyek a tanítvány részéről is a gondolkodás önállóságát, a tudományos munka komolyságát megkövetelik. Itt is beigazolvva találjuk azt a régóta ismeretes igazságot, melyet első rangú tudósok és tanárok ismételve hangoztattak, hogy minél nagyobb a főiskolában a tanulmányok megkötöttsége és minél több a vizsgálat, annál csekélyebb a hallgatóságnál a tudományos eredmény.

A francia példa is mutatja, de egyéb külföldi tapasztalatok is igazolják, hogy legtöbb baj és nehézség a jogi kar hallgatóival van, és hasonló irányuak a mi hazai tapasztalataink is. A német egyetemek is folyton panaszkodnak a jogászok nagy tömegének — mert vannak tekintélyes számmal örvendetes kivételek is — viselkedéséről: nem járnak az előadásokra, rendetlenkednek, tárgyuk iránt érdeklődéssel nem viseltetnek, nem mélyednek el tanulmányaikba, hanem a legszükségesebb tudnivalókat összefoglaló kis füzetekből sajátítva el készülnek a vizsgálatokra, melyeket sokan csak többszörös ismétlés útján állanak ki. A jogtanár helyzete nem is nagyon kellemes vagy kényelmes, főleg az első tanévben, ép közönségének sajátságos jellegénél fogva. Hallgatóságának tömege ugyanis egészen más természetű, mint a többi karokban. A ki a theologiai, orvosi vagy bölcsészettudományi karba beiratkozik: az

kedve, tehetsége és ambíciója szerint választotta pályáját: lelkész, orvos, vagy tanár akar lenni és a legnagyobb érdeklődéssel érkezik az egyetemre, hol nyomban nagy kedvvel neki fekszik tanulmányainak. A jogi pályára ellenben legnagyobb számmal azok lépnek, akik irányukat voltaképen csak negative tudják kifejezésre juttatni: nem akarnak sem lelkészek, sem orvosok, sem tanárok lenni; minthogy azonban érettségi bizonyítványuk van és családjuk multja vagy mai helyzete arra utalja őket, hogy urak legyenek, nem marad egyéb hátra, mint hogy a jogi karba lépjenek. Innen van, hogy csöppet sem érdeklődnek tárgyuk iránt és hogy az előadásokat unalmasaknak találják, mert unalmas mind az, amihez mélyebb érdeklődés nélkül fogunk. A következő félévekben rendszerint megjavul az állapot, mert a hivatatlanok vagy elhagyják az egyetemet, hová nem valók, vagy megkomolyodnak; de az első félévek kedvezőtlen viszonyain csak úgy segíthetünk, ha a hallgatóságot, a természettudományok mintájára, minél előbb tevőleges munkára fogjuk és a szűkebbre vont előadások mellett seminariumi gyakorlatokban foglalkoztatjuk. A pozitív munka meghozza a hiányzó érdeklődést is, amint azt a német egyetemeken és a nálunk is szervezett jog- és államtudományi semináriumokban máris örömdeteszen tapasztalni. A természettudományok módszere óriási lendületet adott az összes tudományoknak, a természettudományi tanítás módszere kiváló szolgálatokat fog tenni az egyetem összes szaktárgyaiban.

Az egyetemi természettudósok és orvosok működése még egy külön szempontból is jár kiváló sikerrel, oly szempontból, mely az egyetem felvirágzása

tekintetében a legeslegfontosabb. Értem a tanári succrescentiát. Tanszékek megüresedése esetében nekik majd mindig van képzett emberük, sokszor több is, és így a megüresedett tanszékek mindig arra való vagy kész vagy biztos sikert ígérő tanerővel tölthetők be, míg a többi szakokban számos esetben egyáltalában nincsen hivatott erő, minek következtében a tanszékek betöltése a legnagyobb nehézséggel jár és sokszor csak oly módon eszközölhető, mely sem az egyetemnek, sem a kormánynak nem szolgálhat teljes megnyugtatósára. A természettudományi szakok e megbecsülhetetlen előnye összefügg tanítási módszerükkel, melynek súlypontja az intézetekbe esik, ennek pedig következménye az illető tanszékeknek assistensekkel, adjunktusokkal és gyakornokokkal való felruházása, miben a tanári succrescentia egészséges fejlődése gyökerezik. De semmi sem szól az ellen, sőt minden szempont mellette, hogy ily tanári segéderőkkel az egyetemnek minden egyes tanszéke fölruháztassék.

Tehát hogy a fődologra visszatérjek, meg kell óvni és minden illetéktelen befolyás ellenében erőlyesen meg kell védeni az egyetem szabadságát minden oly kérdésben, mely a tudományos tanulmányokra, a tanárok egyetemi működésére és a hallgatók egyetemi polgári viszonyaira tartozik. Lehetőleg távol kell tartani ez ügyekben a kormány beavatkozását is. Nem azért, mintha a kormány férfiaiban hiányzanék a kellő belátás vagy az egyetem iránt tanúsítandó jóakarát. Az ily föltevés főleg a mi egyetemünk részéről a legindokolatlanabb vádaskodás, egyúttal a legvastagabb hálátlanság volna. A ki tudja, hogy a budapesti egyetem a hatvanas évek elején, egyes kitűnő tanerők működése daczára is, voltaképp egy tökéletlen közép-

iskola színvonalán állott, az tudja azt is, hogy csak kormányférfiainknak, a feledhetetlen Eötvös József bárótól kezdve a kultustárca mai lelkes birtokosáig, bölcsesége, buzgalma és jóakarata eredményezte a mai állapotot, midőn egyetemünk intézeteinek nagy száma és fényes berendezése, valamint tanárainak kiválósága és sikereiben gazdag működése tekintetében előkelő helyet foglal el a világ legkitűnőbb főiskolái sorában. Tehát nem belátás vagy jóakarata hiánya teszi a kormánynak sűrű beavatkozását az egyetemnek mindenféle ügyeibe kevésbbé kívánatossá, hanem az a bizonyos tekintetben természetes körülmény, hogy a kormány nem mindig egyetemi szempontok által vezérelteti magát és ennek következtében néha oly kívánalmakat óhajt érvényesíttetni, melyek az egyetemnek helyesen fölfogott érdekeivel össze nem egyeztethetők. Nálunk ezt rendesen úgy szokták formulázni, hogy a kormány ily esetekben sérti az egyetem autonómiáját, de eddig tudtommal még senki sem fejtette ki kellő pontossággal, hogy az egyetem autonómiája voltaképp miben van, pedig a határvonalaknak szabatos megvonása nélkül a kölcsönös félreértések és vádaskodások sohasem fognak megszűnni, a mi sem az egyetem, sem a kormány érdekében egyáltalában nem kívánatos.

Az egyetem autonómiája, meggyőződéseim szerint a következő öt ügyre vonatkozik:

1. Az egyetem maga választja meg tisztviselőit, rektorát, dékánjait és tanácsát, kik a főiskola összes tanulmányi ügyeit az egyetem alkotta szabályok alapján elintézik.

2. Az egyetem maga állapítja meg tanrendjét tehát az előadások és gyakorlatok tárgyát és körét,

természetesen tekintettel ama főfeladatára, hogy kitűnő szakférfiakat kell képeznie.

3. Az egyetem maga tölti be a megüresedett tanszékeket, illetőleg gondoskodik arról, hogy az egyes tudományszakokból a szükséges tanári succrescentia soha meg ne szakadjon.

4. Az egyetem följosít fiatal tudósokat arra, hogy az egyes szakok keretén belül előadásokat tartsanak, azaz habilitál magántanárokat.

5. Az egyetem doktoratusokra bocsátja a jelölteket, megvizsgálja és promoveálja őket, — mindezt természetesen a kormány felügyeleti jogának épségben tartása mellett; de ezen felügyeletnek meg kell elégednie a tudomásvétellel és csak azon esetben szabad beavatkozássá válnia, mikor világos szabálytalanság esete forog fön.

A fől sorolt feladatokkal össze nem függő többi ügyek mind adminisztratív természetűek és nem tartoznak az egyetemnek, hanem a kormánynak hatáskörébe. Az egyetem ne adminisztráljon, mert ez elvonja tanárainak idejét és erejét legfontosabb föladatauktól: a tudomány ápolásától és az ifjuság képzésétől. A külföld egyszerűen nem értené, ha tudomást szerezne arról, hogy nálunk az egyes karok és az egyetemi tanács mennyi ülést tartanak évenként, hogy ezek az ülések mennyi órára terjednek ki és hogy ez üléseken komoly tudósok mily haszontalan apróságokkal bibelődnek, melyek a tudománnyal, sőt voltakép a felső oktatás érdekeivel is alig állanak, vagy éppenséggel nem állanak semmi kapcsolatban. Utólagos beíratások vagy index-aláírások, rendkívüli félévek beszámítása, a tandíj elengedése stb. stb. mind oly ügyek, melyek a kormány hatáskörébe tartoznak, még pedig az

egyetem igénybevétele nélkül. A mai ügymenet egyszerűen kétségbeejtő. A legtöbb ügy referensnek vagy éppen bizottságnak adatik ki, a referatum a kar elé kerül, innen a tanács kénytelen vele foglalkozni, azután a minisztérium tárgyalja, honnan visszakerülve ugyanazon forumokon keresztül húzódik minden apróság, és nézeteltérés esetében néha megújul az egész procedura minden komoly ember bosszúságára. Az egyetem autonomiájába eső ügyek tárgyalásánál természetesen a legrészletesebb és legkomolyabb eljárás szükséges; de a többi lim-lomot rázzuk le magunkról. Ma már odáig jutottunk, hogy bár több ülést tartunk évenként, mint bármely egyeteme a világnak, komoly kérdést mégis csak kivételesen lehet komolyan tárgyalni a karok vagy az egyetemi tanács ülésein, mert időnként és erőnként számos jelentéktelen dolog köti le, mely pedig a mai rendszer értelmében szintén komolyan tárgyalandó. Már azzal is sokat nyernénk, ha a dékánok ügykörét tetemesen bővítenék, úgy hogy a legtöbb dolgot elnökeink intéznék el, akik a karoknak az elintézett ügyeket tudomásvétel végett csak utólag jelentenék be. E bajok jó részben összefüggnek azzal a csodálatos ténnyel, hogy egyetemünk szervezete még mindig az 1850-iki gróf Thún-féle, a maguk idejében igen bölcs és helyes, de ma már teljesen elavult rendeleteken nyugszik. Reméljük, hogy az új szervezeti szabályzat, mely ez idő szerint munkában van, megszünteti a mai állapot visszasságait és fölszabadítja az egyetemet a karakterével és hivatásával össze nem függő adminisztratív teendők halmazától.

És ezzel végezhetem is a rendelkezésre álló idő rövidségére és a rectori dékán beszédére való tekin-

tettel szándékosan rövidre szabott előadásomat, melynek egyedüli célja, hogy három gondolatot ajánljon igen tisztelt tanártársaim figyelmébe: először hogy óvjuk meg saját magunk és hallgatóink szabadságát minden céltalan korlátozástól, mely a hivatatlanokon nem segít, a tehetségeseket megrontja, az egyetem karakterét meghamisítja és a tudománynak, főleg a tudományos szellem kialakulásának nagy kárára van; másodsor, hogy nyerjük meg az ifjúságot, még a kevésbé hivatott részét is a tudománynak és a komoly tanulmánynak a tanítás módszerének módosításával, az elméleti és gyakorlati természettudományok kitűnő és nagysikerű eljárásának elsajátításával, mely az egyetemnek a tanári succrescentia dolgában is kiválóan hasznára lesz; végre ragaszkodjunk férfias elszántsággal mindazon teendőinkhez és jogainkhoz, melyek helyesen fölfogott és körülvonalzott autonomiánk körébe esnek; de utasítsunk el magunktól mindent, ami csak adminisztratív természetű papirosfogyasztás, mert az egyetem ne legyen egyéb csak tudományos főiskola, az adminisztráció pedig a miniszterium dolga, melynek bölcsességében és jóakaratában semmi okunk kételkedni. E hármas óhajjal megnyitom az 1903—04-diki új tanévet és fölkérem a rectori dékánt, hogy előadását megtartani sziveskedjék.

